

ปรารภ...สุวรรณภูมิ

การประชุมวิชาการนานาชาติ สถาปัตย์ปาฐะ : สถาปัตยกรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ
สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๔

ศรีศักร วัลลิโภดม

ท่านคณาจารย์อาวุโส ท่านกลุ่มสถาปนิกสยาม ผมมีความยินดีที่ได้มาพูดในวันนี้เกี่ยวกับสุวรรณภูมิ เพราะชื่อนี้กำลังเป็นที่แพร่หลายในสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะคนยุคใหม่ แต่คนยุคใหม่มักจะมุ่งคำว่าสุวรรณภูมิเพียงแค่นามบินสุวรรณภูมิ แล้วก็ค่อนข้างจะเป็นทางลบ เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นกับสนามบินสุวรรณภูมิมักจะเป็นเรื่องคอร์รัปชั่นที่เกิดขึ้นกันมาหลายยุคหลายสมัยแต่การเกิดชื่อของสุวรรณภูมินั้นผมว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท่านพระราชทานเป็นสิ่งที่มีความหมายมากต่อการที่จะแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเป็นหนึ่งในภูมิภาคนี้ที่ต่อไปเราต้องสร้างความเป็นกลุ่มของภูมิภาคนี้ให้ได้ เพื่อจะต้านทานการรุกรานของ *GLO-BALIZATION* ที่ไม่ว่าจะมาทางตะวันตกหรือตะวันออกก็คือผมคิดว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีความรู้ที่ลุ่มลึกมากที่ใช้คำนี้ แต่สังคมปัจจุบันไม่เข้าใจความหมายว่ามันคืออะไร โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ก็เป็นที่น่ายินดีที่ทางกลุ่มสถาปนิกสยามจัดงานนี้ขึ้น เพราะฉะนั้นผมจึงอยากจะอธิบายคำว่า “**สุวรรณภูมิ**” ในแง่ของความหมายที่มันลุ่มลึกกว่ามันหมายถึงอะไรจะพูดเป็นขั้นตอนไป แต่ที่สำคัญที่สุด สุวรรณภูมินั้นเป็น *GLOBALIZATION* ยุคต้นๆของผืนแผ่นดินนี้ แต่เป็นอย่างไรก็อยากจะอธิบายดังนี้ครับ

คำว่า “**สุวรรณภูมิ**” เป็นคำที่เก่ามากเป็นชื่อที่มีมาก่อนคริสตกาล อยู่ในต้นพุทธกาล เพราะปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อย่างเช่น มหาชนกชาดก ที่พูดถึงสุวรรณภูมิ พูดถึงว่าเป็นสถานที่ที่พวกพ่อค้าชาวอินเดียมาค้าขายแล้วกลับไป เขาบอกว่าเมื่อกลับไปแล้วมีความมั่งคั่งตลอดชีวิตเลย เพราะว่ามีความหลากหลายในเรื่องทรัพยากรนั่นเอง นอกจากชาวอินเดียแล้วยังมีนักเดินเรือกรีก โรมันโบราณ ที่ชื่อปาโทเลมี พูดถึงดินแดนนี้ว่า “**โกลด์เดนท เคอซีลิส**” คือแหลมทอง เพราะว่ามันมีเส้นทางการค้าทางทะเลระยะไกลเกิดขึ้นในช่วงตรงนั้น แล้วต่อมาก็มีพวกอาหรับ จีน พูดถึง เพราะฉะนั้นเป็นสิ่งที่มีความแตเป็นชื่อซึ่งกว้างมาก

สุวรรณภูมิจริง ๆ นั้นประกอบด้วยทั้งหมู่เกาะและผืนแผ่นดินใหญ่ แต่ตัวสุวรรณภูมิจริง ๆ นั้นอาจเน้นที่ผืนแผ่นดินใหญ่ที่เราอยู่นี่เอง ที่นี้เมื่อมีการนำชื่ออันนี้ขึ้นมาก็มีกลุ่มของนักวิชาการฝรั่งระยะแรกที่เข้ามาศึกษาเรื่องราวของสุวรรณภูมิเชิงสถาปัตยกรรมหรือศิลปสถาปัตยกรรมก็มองลักษณะว่าสิ่งที่ปรากฏขึ้นในภูมิภาคสุวรรณภูมิมันเป็น *LOCALIZATION* อย่างหนึ่งของอินเดีย ถ้าท่านไปอ่านงานของเซดส์จะเห็นชัดเลยใน *THE INDIANIZED STATE OF SOUTHEAST ASIA* นั้นเป็นความคิดครั้งแรก แล้วก็ต่อมาพวกตะวันตกนั้นก็มองว่าดินแดนอันนี้เป็น *GREATER INDIA* คือเป็นปริมณฑลของอินเดียจึงใช้คำว่า *EAST INDIA* อะไรต่าง ๆ เหล่านั้น รวมทั้งเมื่อมีอิทธิพลจีนเข้ามาก็ว่าเป็น *INDO-CHINA* ถ้อยคำเหล่านี้ที่ใช้ในกลุ่มของ

ตะวันตกค่อนข้างจะดูถูก คือคิดว่าคนในสังคมสุวรรณภูมิเป็นพวกโง่ คิดอะไรไม่เป็น ต้องรับเอาวัฒนธรรมของอินเดียและจีนเข้ามาเป็นของตัวเอง อันนี้เป็นความคิดที่ค่อนข้างจะดูถูก

จนกระทั่งเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นคนอเมริกันก็มองเปลี่ยนใหม่ว่าคนในเอเชียอาคเนย์ไม่ใช่รับจีนและอินเดียอย่างเดียว แต่น่าจะเป็นตัวของตัวเองมากกว่า จึงมีการค้นคว้าเกิดขึ้นมา แล้วเปลี่ยนคำว่า *INDOCHINE* หรือ *INDO CHINA* ต่างๆเหล่านี้มาเป็น *SOUTHEAST ASIA* พยายามมองหาลักษณะพิเศษของมัน สิ่งเหล่านี้จึงผลักดันให้มีการค้นคว้าทางโบราณคดีมนุษยวิทยาเกิดขึ้น โดยเฉพาะเมื่อมีการสร้างเชื้อนที่อีสานก็มีนักโบราณคดีอเมริกันเข้ามาศึกษาก็พบว่า ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีชุมชนที่มีพัฒนาการทางเทคโนโลยีสูงที่สามารถหล่อสำริดและถลุงเหล็กเกิดขึ้นมากมาย และเมื่อคราว *DATING* ครั้งแรกก็เก่ากว่าทาง *MIDDLE EAST* ทำให้เกิดความคิดที่ว่าดินแดนเอเชียอาคเนย์นั้นไม่ใช่ดินแดนที่ล้าหลังแต่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เพราะเทคโนโลยีถือว่าเป็น *CIVILIZATION* อย่างหนึ่ง ก็มีการประกาศกันไปทั่วโลกจึงเกิดปัญหามันแย้งที่ทะเลาะกันไม่สิ้นสุดจนกระทั่งมาถึงทุกวันนี้ นั่นคือพูดง่าย ๆ ว่างานอันนี้คือการปลดปล่อยสุวรรณภูมิจากการเป็นทาสอินเดียหรือจีน แล้วงานอันนี้ทำให้มีการค้นคว้าทางโบราณคดีเพิ่มขึ้น เพราะแต่ก่อนนั้นงานทางโบราณคดีอยู่ในการครอบงำของสกุลฝรั่งเศสที่มองประวัติศาสตร์ศิลปะอย่างเดียว จึงมองว่าอิทธิพลอินเดียมันเข้าครอบงำหมดเลย

แต่หลังจากที่มีการค้นคว้าอันนี้เกิดขึ้นงานโบราณคดีมันได้ขยายขอบเขตของพัฒนาการทางสังคมของคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือคนในสุวรรณภูมิขึ้นไปถึงยุคสำริดและยุคเหล็ก อย่างน้อย ๔,๐๐๐ ปีถึง ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล เมื่อเปรียบเทียบกับตอนที่พวกฝรั่งเศสมองว่าพัฒนาการของบ้านเมืองในเขตนี้ที่เป็น *INDIANIZATION* อยู่ที่ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๒ โดยเน้นที่พูนเนินเป็นเรื่องใหญ่ ตอนนั้นเห็นเป็น *INDIANIZED STATE OF SOUTHEAST ASIA* แต่จริงๆการค้นคว้าทางโบราณคดีในตอนหลังนี้มันขยายความเจริญขึ้นไปถึง ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล แล้วมีการลำดับอายุที่ชัดเจนว่ามียุคที่เรียกว่า ยุคสำริด คือประมาณ ๓,๕๐๐ ปีลงมาถึง ๒,๕๐๐ ปี แล้วการค้นคว้าอันนี้มันชี้ให้เห็นว่าในยุคก่อนคริสตกาลคนในพื้นที่ที่มีความเจริญอยู่แล้ว มีการรวมตัวกันเป็นบ้านเมืองอยู่แล้ว และมีเทคโนโลยีที่เหมาะสม แล้วก็มีความสัมพันธ์กับจีนใต้หรือยูนนานเป็นส่วนหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรารู้ว่าอารยธรรมแรกๆมาจากทางจีนตอนใต้เพราะว่าคนส่วนมากที่เข้ามาทางดินแดนประเทศไทยหรือใกล้เคียงมาจากทางจีนใต้เกือบทั้งนั้นเป็นจำนวนมาก จึงนำเอาความเจริญตรงนั้นเข้ามา ความเจริญนั้นมาทั้งทางบกและทางน้ำ

พอถึงประมาณ ๒,๕๐๐ ปีที่เข้าสู่ยุคเหล็ก ตรงนี้เกิดเป็นบ้านเมืองหรือนครรัฐเล็กๆ ขึ้นมา มีหัวหน้าเผ่าหัวหน้าเมือง มีการบูรณาการอยู่แล้ว เพราะว่าก่อนหน้านี้นั้น ก่อน ๒,๕๐๐ ปีลงมานั้น ผมคิดว่ามันจะมีหมู่บ้านที่เป็นสังคมเผ่าอยู่เยอะแยะ เพราะว่าหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่พบมันมีหลากหลายมากที่แสดงว่าการเกิดชุมชนไม่ได้ใหญ่โตอะไร แต่มันกระจายไปหลายๆบริเวณ แสดงว่ามีคนหลายเผ่าพันธุ์เข้ามาแล้วตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นกลุ่มเล็กๆ แต่พอถึง ๒,๕๐๐ ปีมันเจริญขึ้น มีบ้านเมืองเกิดขึ้น แล้วก็ป็นรัฐเล็กๆเกิดขึ้นมา เป็นรัฐที่ยังไม่ได้รับอารยธรรมอื่น แต่ต่างฝ่ายต่างพัฒนาการของตนเองอยู่ ในยุคนี้ก็มีการติดต่อกับอินเดีย พวกอินเดียเริ่มเข้ามาค้าขาย จึงเกิดคำว่าสุวรรณภูมิขึ้นมา ในยุคนี้ก็เริ่มได้รับอารยธรรมอินเดียเข้ามา การขุดค้นหลายจุดที่ชี้ให้เห็นว่ามีอินเดียเข้ามาชัดเจนอยู่ในดินแดนประเทศไทย โดยเฉพาะด้านตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ทำจีน การขุดค้นที่ดอนตาเพชรโดยศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี เป็นสิ่งที่เปิดมิติที่เก่าแก่ที่สุดของสุวรรณภูมิเพราะพบหลักฐานสำคัญหลายอย่างที่มียอายุในตอนต้นคริสตกาล อย่างน้อยพุทธศตวรรษที่ ๓-๔ ลงมา แล้วต่อมาก็มีนักโบราณคดีอังกฤษและอเมริกันเข้ามาขุดค้นต่อก็ได้หลักฐานที่ค่อนข้างจะยืนยัน โดยเฉพาะหลักฐานทางศิลปวัตถุนั้นที่เห็นว่ามีคนอินเดียอยู่เยอะ อันนี้ผมคงไม่พูดในรายละเอียด

แล้วก็หลักฐานอีกอย่างหนึ่งที่ยืนยันถึงความเป็นไปได้ก็คือปรากฏในคัมภีร์มหาวงศ์ ที่พูดถึงการส่งพระเถระผู้ใหญ่มาเผยแผ่ศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิคือ พระโสณะ พระอุตตระ ปรากฏในคัมภีร์มหาวงศ์ของลังกา สิ่งเหล่านี้เป็นตำนานที่เชื่อกันเรื่อยมา ต้องหาหลักฐานที่ยืนยันจากหลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งทุกอย่างมันเห็นชัดว่าในเขตเมืองอุททอง ในเขตลุ่มน้ำจระเข้สามพันเป็นเขตที่เก่าแก่ที่สุดเมื่อพุทธศาสนาเข้ามา มันเห็นร่องรอยของการเข้ามา ซึ่งหลักฐานที่เมืองอุททองผมเห็นว่าเก่ากว่าที่อื่นๆในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ขณะนี้ เพราะหลักฐานทางโบราณคดีมันยังอยู่ใต้ดิน แต่ในขณะนี้เราอาจพูดได้ว่าหลักฐานเราเก่าที่สุด อันนี้มันยืนยันให้เห็นว่าอินเดียได้เข้ามาตั้งแต่ ๒,๕๐๐ ปีลงมา เข้ามาในยุคที่เป็นบ้านเป็นเมืองอยู่แล้ว ไม่ใช่เป็นยุคที่ล้าหลังที่คนอินเดียเข้ามาครอบงำแล้วเอาวัฒนธรรมอินเดียมาสวมให้ ทำให้ขัดแย้งกับทฤษฎีของเซดส์หรือพวกฝรั่งเศสที่พูดถึง INDIANIZED STATE OF SOUTHEAST ASIA ที่พูดว่าวัฒนธรรมอินเดียมันเข้าครอบ

ตรงนี้ทำให้เกิดนักปราชญ์คนหนึ่งที่เป็นคนอเมริกันคือ ศาสตราจารย์ โอ ดับบลิว วอลเตอร์ ของมหาวิทยาลัยคอร์เนล อาจารย์วอลเตอร์ท่านศึกษาละเอียด ท่านบอกว่าการมอง INDIANIZATION นั้นเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับวิชาการสมัยใหม่ ท่านจึงมองว่าการรับ

วัฒนธรรมอินเดียเข้ามานั้นไม่ได้รับเข้ามาแบบถูกรวบงำ แต่เป็นการรับแบบเลือกใช้โดยหัวหน้าของบ้านเมืองหรือหัวหน้าของกลุ่มชนตรงนั้น เพราะฉะนั้นอาจารย์วอลเตอร์ท่านใช้คำว่า *LOCALIZATION OF FOREIGN ELEMENTS* พูดถึงการนำเอาวัฒนธรรมของอินเดียหรือจีนมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสิ่งที่มีอยู่แล้วข้างในคือฐานของสังคมวัฒนธรรมของตนเอง ฉะนั้นคนในเอเชียอาคเนย์ไม่ใช่ป่าเถื่อนอย่างที่นักปราชญ์รุ่นเก่าๆพูด แล้วอาจารย์วอลเตอร์ก็นำไปสู่การศึกษาเรื่องการตีความของนักวิชาการรุ่นเก่าที่พูดถึง *INDIANIZATION* มีคำว่า *EMPIRE* หรืออาณาจักรเกิดขึ้น ซึ่งตรงนี้วอลเตอร์เห็นว่าเป็นการใช้ *VICTORIAN MODEL* คือหมายความว่า เป็นการเอาระบบจักรพรรดิอังกฤษเข้ามาอธิบาย เพราะฉะนั้นจึงเกิดการเสนอให้มองคำว่า *MANDALA* คือแนวคิดของกษัตริย์แบบอินเดียที่ว่า ความยิ่งใหญ่ของบ้านเมืองใดนั้นอยู่ที่มณฑลและความเป็นศูนย์กลางของมณฑลไม่ใช่เป็นระบบแบบอังกฤษ แต่อยู่ที่ตัวจักรพรรดิราชหรือผู้ปกครอง

การค้นคว้าของอาจารย์วอลเตอร์ทำให้เราตีความได้ชัดว่าการรับอารยธรรมอินเดียถูกเลือกใช้โดยผู้นำของกลุ่มเมืองต่างๆที่เกิดขึ้น โดยเหตุนี้จึงเห็นความหลากหลายในการรับเอาศาสนามาใช้ คือไม่ใช่เป็นรูปแบบเดียวกันไปหมด บางกลุ่มเลือกฮินดู บางกลุ่มเลือกพุทธเถรวาท บางกลุ่มเลือกพุทธมหายาน ต่างกันออกไป แล้ววัฒนธรรมอินเดียที่เข้ามาก็ไม่ได้ครอบคลุมไปทั้งหมด เพราะไม่ปรากฏระบบ *CLASS SYSTEM* คือชั้นวรรณะ เข้ามา จึงเป็นการนำมาเลือกใช้เพื่อเสริมสถานภาพของผู้นำ

ตรงนี้ทำให้เราต้องมองการเข้ามาของศาสนาจากอินเดียที่เข้ามาในพื้นที่ว่าไม่ใช่เป็นการนำเอาศาสนา พุทธ พราหมณ์ เข้ามาใช้ทั้งหมด แต่เป็นการเอามาใช้ในเชิงการเมือง เราอาจมองในแง่ของ *POLITICAL RELIGION* จึงเกิดเป็นแนวคิดของกษัตริย์ชั้น ๒ สายด้วยกัน สายแรกคือสายที่มองกษัตริย์เป็นเทพเจ้า เป็นสายทางฮินดู ซึ่งพัฒนามากในสังคมของฮินดูหรือมหายานของเขมร จาม หรือในอินโดนีเซีย แต่ในแง่ของพุทธเถรวาทที่รับมาจะต่างกัน แนวคิดของกษัตริย์เป็นพระสมมติเทวราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถือว่าพระองค์เป็นสมมติเทพ เป็นคติทางพุทธศาสนา แล้วเรื่องนี้เป็นจริงเพราะหลักฐานที่พบในดินแดนประเทศไทยที่เก่าแก่ที่สุดก็มีเรื่องของชาดก ชาดกที่พบเป็นเรื่องการพัฒนาจิตของโพธิสัตว์หรือสัตว์ จนกระทั่งมาถึงก่อนที่จะเกิดเป็นพระพุทธเจ้าแล้วช่วงนั้นจึงเกิดเป็นพระสมมติเทพขึ้น ผู้ที่เป็นแบบจำลองของพระสมมติเทพนั้นคือ พระมหาเวสสันดร เพราะฉะนั้นเราจึงพบร่องรอยของหลักฐานโบราณคดีที่เก่าแก่จะสัมพันธ์กับชาดกแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะชาดกพระเจ้าห้าพระองค์หรือห้าสิบชาติ ทำให้เรามองเห็นภาพว่าในดินแดนประเทศไทยมันมีการเลือกศาสนาที่

เป็นหลักคือศาสนาพุทธเถรวาท เน้นพระพุทเจ้าที่มาจากมนุษย์ที่พัฒนาด้วยจิตแล้ว ระบบกษัตริย์จึงเกิดขึ้นตรงนี้ ซึ่งต่างจากสังคมในประเทศใกล้เคียง เรากับพม่าที่คล้ายกัน แล้วเราก็มีความสัมพันธ์กับลังกา กระบวนการอันนี้มันจึงสอดคล้องกับสิ่งที่อาจารย์วอลเตอร์เรียกว่า *LOCALIZATION* เพราะฉะนั้นถ้าอีกฝ่ายหนึ่งมอง *GLOBALIZATION* แต่ว่ามนุษย์นั้นไม่ยอมให้ *GLOBALIZED* ง่ายๆหรอกครับ มันมี *REACT* ออกไป แล้วก็เกิดการปรับขึ้นมาเพื่อความเหมาะสมกับท้องถิ่น เพราะเหตุนี้จึงเกิดความหลากหลายของบ้านเมืองที่มีวัฒนธรรมทางศาสนา การปกครองแตกต่างกันแม้ว่าจะได้รับอิทธิพลอินเดียเหมือนกันก็ตาม เพราะฉะนั้นสำหรับผู้ศึกษาสถาปัตยกรรมถ้ามองในแง่ของสถาปัตยกรรมจะพบว่า ต้องแยกเป็นสถาปัตยกรรมของหลวงหรือของราษฎร ของหลวงเป็นเรื่องที่สัมพันธ์มากกับอินเดียแล้วก็หลากหลายแตกต่างกันไปตามรัชกาลเพราะว่าขึ้นอยู่กับกษัตริย์ แล้วความเป็นกษัตริย์นี้ก็คือความเป็นพระจักรพรรดิราชซึ่งไม่เน้นการสืบสันตติวงศ์ การสืบสันตติวงศ์เป็นเรื่องของสังคมมนุษย์ที่หลังแล้วถ้าถามว่าเหตุใดจึงนำเอาวัฒนธรรมอินเดียมาใช้เป็น *POLITICAL RELIGION* ก็เพราะวัฒนธรรมอินเดียมีศักยภาพในการบูรณาการทางวัฒนธรรมสูง เพราะเราสามารถสถาปนาสถานะภาพของกษัตริย์ไม่ให้เป็นญาติพี่น้องของใคร เป็นบุคคลที่สูงสุดที่ทรงคุณธรรม จึงเกิดระบบที่เรียกว่าจักรพรรดิราชขึ้นมา ที่มีทั้งฮินดูและพุทธ ดังนั้นจึงนำไปถึงสถาปัตยกรรมสำคัญที่พูดถึงเขาพระสุเมรุราช ที่จะเกี่ยวข้องกับการเป็นจักรพรรดิราชทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นฮินดูหรือพุทธ นี่ก็คือพัฒนาการที่เกิดขึ้น แต่เมื่อเราพูดถึงวัฒนธรรมอินเดียที่เข้ามาปรากฏเป็นรูปธรรมในช่วงต้นคริสตศกัลมันไม่เห็นชัดเจนในเรื่องสถาปัตยกรรม มันจะเข้ามาเป็นสัญลักษณ์เล็กๆ แล้วศาสนสถานที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้ใหญ่โตเพราะไม่ได้ใช้ทำอะไรมากมาย

ในระบะก่อนคริสตศตวรรษที่ ๖ หรือพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ เราจะพบร่องรอยต่างๆ เพิ่มมากขึ้น แล้วก็มีการผสมสัญลักษณ์ที่ได้รับมาจากต่างถิ่น เช่น กลองมโหระทึก โดยเฉพาะรูปสัตว์ต่างๆผสมเข้ากับสัญลักษณ์ที่มาจากอินเดีย นี่คือขบวนการ *LOCALIZATION* ที่เกิดขึ้นแล้วในแต่ละท้องถิ่นก็จะต่าง ๆ กัน คือหมายความว่ามันมีการผสมผสานกัน ไม่ได้รับเข้ามาฝ่ายเดียว เกิดการผสมผสานในศิลปวัฒนธรรมขึ้นเป็นสัญลักษณ์ประจำท้องถิ่น จนกระทั่งในพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ จึงปรากฏซากทางสถาปัตยกรรมชัดเจนขึ้น อันนี้ต้องยกให้กับศาสตราจารย์บัสเชอเลียร์ ซึ่งเป็นปราชญ์ทางประวัติศาสตร์ศิลป์ ที่บอกว่ามันเห็นภาพทางสถาปัตยกรรมตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ ๖ ลงมา แต่ในคริสตศตวรรษที่ ๖ ลงมาก่อนถึงศตวรรษที่ ๗ ส่วนมากเป็นอาคารโถง มักมีซากฐานอิฐหรือหินขนาดเล็กๆ แล้วก็อาจมีโครงสร้างข้างบนเป็นไม้ ซึ่งเราพบมากมายในเวลานี้ทั้งที่อุทองหรือบางแห่ง โดยเฉพาะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศาสนาพุทธที่เข้ามาเป็นเนินดินแล้วก็ปักเสมา ตัวอย่างเช่น เสมาที่พบในภาคตะวันออกเฉียง

เฉียงเหนือเป็น ORIGINALITY ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งไม่ได้ทำโครงสร้างใหญ่โต แต่เอาเสมาปักเป็นลัทธิคัมภีร์เป็นรูปพระสถูปที่บรรจุพระบรมธาตุ หรือไม่ก็เป็นพุทธประวัติ หรือชาดก อันนี้เป็นลักษณะที่รับเข้ามา แล้วมันจะบอกได้ว่าศาสนาอะไรเป็นหลัก ผิดกับ พราหมณ์ที่พยายามจะสร้างเทวาลัย แต่ก็ยังเป็นโครงสร้างขนาดเล็กๆ

สิ่งที่น่าศึกษาสำหรับผู้ที่เป็นสถาปนิก ในเรื่องของ *EARLY ARCHITECTURE* ควรจะ ไปดูที่อุททอง ที่อุททองมีทั้งสิ่งที่เป็นพุทธและฮินดู โดยเฉพาะที่เป็นฮินดูเห็นชัดเจนแถวๆเขาควน ที่บอกว่าควนช้างดิน เราพบร่องรอยของศาสนสถานเดิมที่เป็นเทวาลัยที่เอาหินธรรมชาติมา วางกองๆเรียงต่อกัน แล้วก็ตั้งแท่นศิวิลิ่งไว้ตรงกลาง อาจจะเป็นเครื่องไม้ง่ายๆ แล้วตรงนั้น ก็มีพัฒนาการมาถึงสมัยหลังๆ ในขณะที่พุทธก็มีระบบสัญลักษณ์เข้ามายังไม่เห็นโครงสร้าง ที่ชัดเจน แต่พอคริสต์ศตวรรษที่ ๗-๘ เริ่มปรากฏพระเจดีย์ขึ้นมา ฉะนั้นที่อุททองเองในเรื่อง สัญลักษณ์ของพุทธเห็นได้จากภาพหินสลักที่ทำเป็นสถูปจำลอง ซึ่งสถูปจำลองเหล่านี้คิดว่า เป็นที่บรรจุพระบรมธาตุ เพราะรูปร่างเป็นรูปหม้อน้ำ แล้วสูงขึ้นมามีฉัตรวาลี ผมว่าอันนี้เป็น เรื่องแรกๆที่มาพบ แล้วที่อุททองก็พบพระพุทธรูปที่เก่าที่สุดที่ท้องถิ่นทำขึ้นมาคือพระพุทธรูป นั่งสมาธิราบแล้วข้างล่างมีกวางหมอบ พระพุทธรูปสมาธิราบต่อมา มีการสร้างเป็นหิน กระจายไปทั่วเขตสุวรรณภูมิ ฉะนั้นพัฒนาการของทางสถาปัตยกรรมจึงเริ่มตั้งแต่คริสต์- ศตวรรษที่ ๖-๗-๘ ตรงช่วง ๖ จะไม่พบอาคารสมบูรณ์จะเห็นเพียงฐานแล้วก็อาคาร ขนาดเล็กๆ ที่ออกแนว ประเทศเวียดนาม ที่ผมได้ไปพบจะเห็นความสืบต่อจากระบบโบราณ คือหม้อบรรจุอิฐถูกเปลี่ยนมาเป็นที่ตั้งทำเป็นแท่นศิวิลิ่งขึ้นมาแทน แสดงว่าหลายๆจุด ที่มีการรับวัฒนธรรมอินเดียเข้ามานั้น เขาแปลงความเชื่อท้องถิ่นให้เป็นเทพแล้วเอาระบบ จักรวาลเข้าไปใส่ ทั้งพุทธทั้งพราหมณ์จะแตกต่างกัน ถ้าทางพุทธนั้นจะเน้นเรื่องพระบรมธาตุ เจดีย์ ถ้าทางฮินดูหรือมหายานเน้นในเรื่องของปราสาท แล้วโดยเฉพาะพระธาตุเจดีย์ถือเป็น แก่นที่สำคัญของพัฒนาการบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทย ที่ใดเป็นเมืองระดับนครต้องมี พระบรมธาตุเจดีย์ แต่พระบรมธาตุเจดีย์ในระยะแรกไม่เป็นของใคร อย่างพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น ซึ่งเป็นเจดีย์ขนาดใหญ่เมื่อถึงฤดูที่เป็นเทศกาลผู้คนจากทั่วสารทิศจะมาประกอบพิธี กรรมร่วมกัน พอตอนหลังเมื่อมาเกิดเป็นบ้านเมืองขึ้นมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ เราจึงเห็น การสร้างศาสนสถานกลางเมืองขึ้นมา อย่างเช่นเมืองนครปฐมและเมืองคูบัวที่มีศาสนสถาน สำคัญกลางเมือง นครปฐมคือพระประโทน ส่วนคูบัวคือวัดโฆลง หลายๆแห่งจะเกิดสิ่งเหล่านี้ ขึ้นมา เพราะฉะนั้นพัฒนาการของเมืองมันตามมากับศาสนสถานกลางเมืองใช้ศาสนาเป็น ศูนย์กลาง

พร้อมกันนั้นก็มีการนำอารยธรรมอินเดียมาให้ความสำคัญดีลึทึต่อแหล่งน้ำ ชุมชนโบราณที่เกิดขึ้นเป็นบ้านเมืองขึ้นมาในดินแดนประเทศไทยนี้ หัวใจสำคัญคือการจัดการน้ำ เราพบว่าบรรดาเมืองใหญ่ๆที่เกิดขึ้นจะอิงภูเขาและใช้ภูเขาเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ มีการประดิษฐ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์บนนั้น แม้แต่พุทธหรือพราหมณ์ และถือทางน้ำที่เข้ามานั้นเป็นสิ่งบริสุทธิ์เพื่อจะเอามาใช้ในตัวเมือง สิ่งเหล่านี้เรายังไม่เคยนำมาทำความเข้าใจ เพราะฉะนั้น การเกิดขึ้นของผังเมืองโบราณไม่ได้มองเพียงแค่ป้องกันข้าศึกศัตรู แต่เป็นการจัดการน้ำโดยตรงเลย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้อารยธรรมอินเดียเข้ามาจัดการน้ำด้วยการสร้าง TANK คือบาราย ซึ่งมีมาตั้งนานแล้ว แต่ทั้งนี้ในยุคพัฒนาการก่อนที่อินเดียจะเข้ามา มันมีสิ่งที่เรียกว่า TANK MOAT อยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือชุมชนรูปกลมๆที่มีคูน้ำสระน้ำล้อมรอบ เพราะต้องกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง คือนำเอามาพัฒนาทั้งในแง่ของการปกครองและการสร้างให้เกิดความเป็นบ้านเมืองขึ้นมา นี่คือการยืมวัฒนธรรมอินเดียที่เข้ามา แล้วมันเกิดขึ้นในยุคสุวรรณภูมิ แต่ว่าเมื่อสุวรรณภูมิเกิดขึ้นไม่ได้รับเอาอินเดียเข้ามาทั้งหมด แต่เลือกเอามาปรับใช้ โดยเหตุนี้จึงเกิดความหลากหลายต่าง ๆ กัน

จนมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๗-๘ เป็นต้นมา เราจึงเริ่มเห็นรัฐใหญ่เกิดขึ้นอย่างเช่น ศรีเกษตรในเขตพม่า รัฐทวารวดีในดินแดนประเทศไทย รัฐอีสานปุระในเขตเขมร และมหาจามปา รัฐเหล่านี้มีศาสนาเป็นหลักอย่างพม่ากับไทยเป็นพุทธเถรวาท ส่วนเขมร กัมพูชา จามเป็นมหายานและฮินดู ดังนั้นจึงทำให้เห็นระบบกษัตริย์ที่แตกต่างกันระหว่างเทวราชและสมมติเทพ

เพราะฉะนั้นผมอยากจะมองสุวรรณภูมิทั้งหมดที่เกิดขึ้นมาว่ามันเป็นขบวนการที่ไม่ได้เกิดเพียง GLOBALIZATION แต่มันเป็นเรื่องของ LOCALIZATION เป็นการตอบสนอง ไม่มีมนุษย์ที่ใดที่จะลอกทั้งหมด แต่สังคมไทยนี้มันลอกกันจนเกินไป แล้วปัจจุบันนี้ GLOBALIZATION ในเมืองไทยแย่ที่สุด ไม่มี LOCALIZATION เราพูดถึงแต่เรื่องตลาดโลก การลงทุนต่างประเทศ ฯลฯ แต่ไม่รู้ว่ามีบ้านเมืองเสียหายแค่ไหน แล้วความรู้ที่มีมาตั้งแต่เดิมในยุคสุวรรณภูมิจนกระทั่งปัจจุบันยังดำรงอยู่ในท้องถิ่นต่างๆอย่างต่อเนื่อง โดยที่คนปัจจุบันไม่เกิดความเข้าใจ แล้วตรงนี้ก็เป็นหัวใจที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาขึ้น ซึ่งภูมิปัญญานี้เองคือแกนของพลังที่จะต่อต้านกระแสลูกล่าจากภายนอก เพราะว่ามันมนุษย์ที่เกิดขึ้นเป็นบ้านเป็นเมืองนั้นผ่านการสั่งสมความรู้ การที่ปรับตัวเข้ากับนิเวศธรรมชาติจนกลายเป็นนิเวศวัฒนธรรมและมีการสืบทอดต่อกันมา แต่ในปัจจุบันนี้วัฒนธรรมเหล่านั้นที่สืบทอดมาได้ถูกสลายไปพร้อมกับวัฒนธรรมยุคใหม่ โดยเฉพาะยุค ๔๐ ปีที่ผ่านมาในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งผมคิดว่า

นี่คือ *AMERICANIZATION* ตามแบบอเมริกาทั้งหมด แม้กระทั่งนักวิชาการก็ตามแบบอเมริกัน แล้วยิ่งมา *GLOBALIZATION* ในปัจจุบันด้วยแล้วยิ่งเสียหายหนักเข้าไป เพราะ *LOCALIZED* ไม่ได้เลย การที่จะทำได้ต้องทบทวนของเก่า สังคมต้องมีรากเหง้า สิ่งเหล่านี้ขอให้ไปดูประเทศใกล้เคียง ประเทศที่เราคิดว่าเขาดำกว่าเรา อินโดนีเซีย พม่า เวียดนาม แม้กระทั่งลาว แต่เขาสามารถนำอารยธรรมดั้งเดิมมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ฉะนั้นการพัฒนาของเขาส่วนใหญ่ในชนบทยังเป็นการพัฒนาแบบมีดุลยภาพ มีความเป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างมีดุลยภาพ แล้วอยู่ร่วมกันได้

ผมจึงคิดว่าความรู้ที่มาจากท้องถิ่นเกี่ยวกับสุวรรณภูมิมีความหมายมาก แล้วก็ในกระแสโลกาภิวัตน์เราจำเป็นต้องให้เกิดกระบวนการ *LOCALIZATION* คือท้องถิ่นวัฒนาเกิดขึ้นมา คือความรู้จากภายในต้องเกิดขึ้นมาแม้กระทั่งในเรื่องรูปแบบ คือเมืองไทยตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมาวัฒนธรรมหลวงไปครอบงำท้องถิ่นหมด โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมรูปแบบ ๑-๒-๓ ของกรมศิลปากรเข้าไปทำให้ท้องถิ่นไม่เป็นตัวของตัวเองเลย ผมคิดว่าพวกเราต้องปฏิบัติใหม่โดยคิดว่าหาอย่างไรให้เกิดกระบวนการท้องถิ่นวัฒนาขึ้นมาจากภายใน ให้เขาพยายามร้อยฟื้นความหมายเดิมๆของเขาขึ้นมาเพื่อให้เกิดพลัง แต่เราช่วยเขาในแง่ให้มันเกิดขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผนที่ดี ผมว่าเป็นหน้าที่ของเรา แต่ทำไมใช้หน้าที่ของเราที่ไปทำให้กับเขา อันตรายที่ไปทำให้กับเขาคือกระแสของ *GLOBALIZATION* นั้นเอง แต่ถ้าหากว่าให้เขาเกิดจิตสำนึกที่จะเอาออกมามันจะทำให้เกิดความมั่นคงขึ้นมา แล้วความภาคภูมิใจจะเกิดตามมา แล้วจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน เพราะมีเช่นนั้นแล้วเราจะถูกรุกรานจาก *GLOBALIZATION* ที่มาจากข้างนอก โดยเฉพาะจีนที่รุกเข้ามาทางจีนตอนใต้ เชียงรายจึงเป็นฐานปฏิบัติการของจีนที่จะใช้ภูมิภาคนี้ในการเป็นนิคมเกษตรกรรม แล้วก็จะเชื่อมต่อจากเชียงรายเข้าสู่พม่า เมืองไทยกำลังวิกฤตนะครับ ถ้าเราปล่อยให้โลกาภิวัตน์เข้ามาครอบงำอย่างนี้เราจะไม่ทำอะไรเหลืออยู่เลย

ความเป็นสุวรรณภูมิจะทำให้เชื่อมได้ทั้งพม่า ลาว เขมร เวียดนาม เพื่อจะสร้างความเป็นภูมิภาคขึ้นมาต่อรองกับโลกาภิวัตน์ การที่เกิด *LOCALIZATION* ไม่ได้หมายความว่าปฏิเสธหรือถอยหลังเข้าคลองนะครับ แต่เป็นการปรับของใหม่ที่มีประโยชน์เข้ามา ของเก่าที่ดียังรักษาไว้ ของเก่าที่ไม่ดีต้องเอาออกไป ไม่ใช่ภาพหนึ่ง มนุษย์เป็นตัวกำหนดนะครับ แต่ไม่ใช่มนุษย์ที่อยู่จากข้างบนคือฝ่ายปกครองเป็นผู้กำหนด แต่มนุษย์จากท้องถิ่นจะต้องไปมีส่วนร่วมในการกำหนดชีวิตของตัวเอง รักษาทรัพยากรของตัวเอง ขอขอบคุณครับ.

* * * * *